

Guus Bauer

Heimwee heeft een kleur

SIGNATUUR

2011

Voor degene die me de tijd gunde.

Nooit argumenteren met mensen die woorden tekortkomen.
Kortsluitingsgevaar.

MIROSLAV VON MIRAUS

Phantasie zu haben, ist leicht. Wie schwer aber, ihre Bilder zu gestalten.

GEORG HEYM

Een grens heeft tirannenmacht.

FRIEDRICH SCHILLER, *Wilhelm Tell*

Heimwee heeft een kleur

Stel u voor: een kaal stuk land van pakweg een halve kilometer. Zelfs het hardste gras wil er niet groeien. Toch zien we aan de rand mannen in groene pakken ernaar turen. Door verrekijkers. Zijn het vogelaars? Aan de andere kant staan vrijwel evenveel mannen. Zij zijn in het grijs. Ze hebben ook verrekijkers. Ook zij staan achter een boom. Ook hier is deze rood-wit geblokt. Houden ze elkaar in het oog? Of het vreemde geschubde gevaarte in het midden? Als u na een uur nogmaals kijkt, is er niets veranderd. Niemand wil in deze strook een eerste beweging maken.

Gevangene 1440

Roman haalde de aardappelschillen uit zijn sok en kraste een lijntje in de muur. Weer een hekje. Dat betekende dat het vrijdag was. Elke avond na de keukendienst streepte hij een etmaal af. Hij had daartoe een tand afgebroken van een vork. Gelukkig merkten ze niets. Voor het minste of geringste kreeg je hier een pak slaag. Roman stopte het restant van het pennetje in de onderkant van de stoelpoot en schoof de beschermhoes er weer overheen. Jammer dat hij zijn verhalen niet in de muur kon krassen. Op een dag zou hij hier vertrekken. Lopend of horizontaal. In het eerste geval kon hij zijn teksten niet meenemen, bij het tweede scenario natuurlijk ook niet. Bovendien werden de muren opnieuw gesausd voordat een nieuwe zijn plaats innam. Geen getuigenissen, geen bewijs.

Roman telde het aantal hekjes. Alleen doordeweeks zette hij streepjes. De zaterdag en zondag kregen van hem een kruisje. Nog twee weekenden en dan was het eerste jaar voorbij. Het atoomgetal van tin. Zijn kennis hield hem bij de les. Hij legde de aardappelschillen op zijn hand, de lichte kant naar boven, en hield ze vlak bij het peertje. De warmte van de gloeilamp zou de serpentines snel doen indrogen. In het begin had hij zichzelf moeten dwingen om de restjes niet op te eten. Nu volstond voor hem de geur. Net voordat het licht werd uitgedaan waren de schillen klaar.

Hij strekte zijn arm uit en legde de gedroogde schillen op de vensterbank. Ook in het donker kon hij de weg in zijn verblijf met gemak vinden. Dat was eenvoudig, het vertrek mat niet meer dan drie bij drie meter. Sommige mensen gaan steeds groter wonen. De volgende stap voor Roman was een kist. Zijn brits, een uitgerekte spiraal, stond onder het raam. Toen hij er de eerste keer op ging slapen zakte hij door tot op de grond. Het matras was niet dikker dan een centimeter. Het stro was door zijn voorgangers platgelegd en Roman was nog steeds aan de lijvige kant.

‘Een vet kapitalistisch zwijn aan de haak.’

‘We maken van die denker wel een werker.’

De uitspraken van De Chef verontrustten Roman, maar hij had het niet laten blijken. De volgende ochtend, onwennig in de nieuwe omgeving, was hij direct begonnen met buikspieroefeningen en opdrukken. Een paar maanden rantsoen deden de rest. Hij miste alleen zijn dagelijkse kroezen bier. Vrijwel elke ochtend en avond minstens één keer.

Roman schuifde langs de toiletpot die in de hoek uit de muur stak. De trekker om te spoelen zat aan de buitenkant. Eén keer had hij zo'n onbedwingbare dorst dat hij uit het gemak dronk. Hij was er niet trots op. Maar goed dat niemand het zag. Voor je het wist had je een bijnaam die extra klappen rechtvaardigde. Roman schoof de stoel onder het raam en klom op de zitting. Nu was de vensterbank op ooghoogte. Vreemd eigenlijk dat er alleen een stoel stond en geen bureau. De nieuwe machthebbers hielden niet van schrijftafels, behalve hun eigen notenhouten exemplaren, de mausoleums van hun ideologie. Daar bedachten ze hun plannen. Voor de planeconomie. Die van de draaibank en de ploegschaar. En van het strafbankje natuurlijk.

Er viel wat licht door het venster, diffuus door het draadglas. Waarschijnlijk was het volle maan. Hoe lang had Roman al niet naar de sterren gekeken? Toch zeker twee jaar. Voordat hij op de afdeling bij De Chef terecht kwam, was hij 's nachts steevast bezig geweest in de schuur achter zijn buitenhuisje. De datsja die hij van zijn oudtante had geërfd en die dicht bij de zwaarbewaakte grens lag. Hoogstens twintig kilometer. Hemelsbreed welteverstaan. Dat wist hij nu. Was hij voor zijn vertrek maar met de wandelstok over de kronkelweg gegaan. Achterafpraat.

Hij herschikte wat van de oude schillen. Het was een groot voordeel dat de gebruikte stenen aardappelkleurig waren. Zanderig dof. Zijn systeem had al twee grondige doorzoekingen glansrijk doorstaan.

De volgende ochtend zat Roman al voordat het licht weer aanging klaar op zijn brits. Zijn biologische klok was onfeilbaar. Vijf minuten voordat de dag op gang kwam, stak hij zich in zijn plunje: een broek die hij bij de enkels dichtbond, twee jasjes en iets wat je een muts kon noemen. De bovenste jas was hem aan de poort verstrekt. De warme duffel had hij van een hulpkok ge-

kregen in ruil voor een sierlijk geschreven brief, bloemrijke taal voor een meisje. Onwennig had Roman de vulpen vastgehouden. Hij beroerde even het papier, alsof hij een vrouw streelde. Hij wist niet welk vel hij het meest miste.

Roman had geen idee waarom ze een kwartier kregen voor het aankleden. Met vrije minuten waren ze hier niet zo scheutig. Het gaf hem in elk geval de tijd om aan zijn verhaal te werken. De burens aan beide zijden werden hardhandig wakker gemaakt. Twee nieuwkomers. Waarschijnlijk laat ingeslapen. Die waren natuurlijk nog niet gewend aan het nachtelijke kabaal. Roman sliep door alle nachtmerries heen, inclusief die van hemzelf.

‘Waar kan ik mij hier wassen?’ hoorde hij een stem naast hem vragen.

Het geluid van rubber tegen metaal, hout en vlees, gedempt door de dunne muur. De Chef moest in de buurt zijn.

Twee keer in de week stonden ze in de rij voor de douches. Degenen die er het langst waren drongen vooraan. Niemand die ze tegenhield. Roman was een middenmoter. Genoeg voor een snelle douche. Achter hem moesten ze zich behelpen met een dun straaltje.

Met zijn steenharde duimnagel kraste Roman de medeklinkers van het woord ‘detectie’ in de gedroogde aardappelschil. De verhalen leerde hij uit zijn hoofd. Hij had maar een paar steekwoorden nodig. Cijfers zaten als vanouds in zijn brein gebakken. Atoomgetallen, telefoonnummers, wiskundige berekeningen en alle belangrijke datums van de afgelopen jaren. Die verborgen agenda was er zelfs met een karwats niet uit te rammen. Tot dan toe in elk geval niet.

Het slepende geluid van de laarzen van De Chef kwam dichterbij. Roman stond op van zijn brits, stapte op de stoel en legde de aardappelschillen terug op de vensterbank. Hij stelde zich op achter de deur. In de voorgeschreven houding. Het jasje glad getrokken. Speciaal op de borst, daar waar zijn nummer zichtbaar moest zijn. Met zijn karwats tikte De Chef tegen de pijpen in de gang. Plotseling spoelde het toilet van Roman door. Het spetterde tegen de zijkant van zijn broek. Als ze dat maar niet merkten. Nergens aanleiding toe geven. Bij nieuwkomers trokken de bewakers de toiletten ʼs nachts bij elke ronde door. Watermarteling.

Eerder in de fabriek was Roman Doctor Robot geweest. Ook hier gedroeg hij zich voorbeeldig, leefde strikt naar het reglement. Niet dat hij een keuze had. De Chef had het speciaal op ‘antirevolutionairen’ als Roman voorzien.

‘Vijand van de staat,’ brulde De Chef op de eerste dag tegen Roman.

‘Ik hou van mijn land,’ had Roman tegengeworpen. Zijn kaalgeschoren hoofd zat nog onder de korsten.

‘Met een vijand van de staat weet een echte vent wel raad,’ vulde De Chef aan. Bij elke lettergreep liet hij zijn knuppel op de rug van Roman neerdalen. Doffe klappen. De weerklank was het gebouw al ontvlucht. Roman had het snel door. Er was in feite geen groot verschil met de wapenfabriek. Niet praten, De Chef en zijn collega’s niet in de ogen kijken en elk bevel direct opvolgen. En hoe onzinnig de opdrachten ook waren – stenen via een smalle trap naar boven torsen, ze de volgende dag weer naar beneden sjouwen, gooien niet toegestaan – het was maar beter om er zelfs niet over na te denken. Het leek alsof De Chef je gedachten kon lezen.

De deur ging open, De Chef keek Roman kort aan en verdween zonder een woord weer op de gang. Roman wist dat dit het hoogst haalbare was. Meermaals was hij bij het appèl door De Chef uitgekozen. In de nieuwe republiek was het zaak om te zorgen dat je niet apart werd genomen.

Roman Novela, in het complex van De Chef bekend onder nummer 099651440, marcheerde naar buiten. Hij zorgde ervoor dat hij zijn knieën goed hoog hief. Verder dan in de voorschriften stond, maar ook weer niet helemaal tot tegen zijn borst. Hij had een veilige marge ontdekt. Naar zijn idee voor heel het leven binnen de muren. De Chef dacht dat hij dat bewerkstelligd had. Roman liet hem in de waan. Het was de smalle basis waarop hun bestand steunde. Een wankel krukje onder een man in een strop.

Eenmaal op de gang strekte Roman zijn rechterarm helemaal naar rechts uit. Met zijn vingertoppen kon hij net de schouder van zijn nieuwe buurman aanraken. De ochtendbel ging voor de tweede keer af. Roman, kortweg 1440, draaide gelijk de voorgescreven kwartslag. De nieuweling bleef waarschijnlijk staan. Achter Romans rug laarzen in een driftig tempo, doffe klappen.

Roman hoopte dat de nieuweling niet bij hem in de buurt aan het werk werd gezet. Dan zouden ze extra controleren. In deze barakken werd je vanzelf een eenmansbrigade.

‘1440, kwartslag!’ schreeuwde De Chef tegen Roman. Naar voren, wist Roman. In het begin draaide hij de verkeerde kant op. Met zijn rug naar De Chef. Een onbedoelde provocatie, die desalniettemin zwaar werd bestraft. Je werd hier geacht vanaf dag één zelfs de ongeschreven regels uit het hoofd te kennen. Roman draaide rond zijn as. Voet achter het standbeen en een korte ruk aan het bovenlijf. De armen strak langs het lichaam. De duimen op de naad van de broek. Dat was lastig omdat de verstrekte kleding gestreept was. De eerste weken oefende hij dagelijks de looppas en de pirouettes. Direct nadat hij een etmaal met een lijntje of een kruisje op zijn muur aan het verleden had toegevoegd. Toch waakte hij ervoor om de kwartslagen perfect uit te voeren. Als er niets op hem aan te merken viel zou dat waarschijnlijk tot meer irritatie leiden.

‘Zo, volksvijand 1440 denkt dat hij iedereen de baas is,’ hoorde hij De Chef in gedachten brullen. In werkelijkheid stond het bullekje vlak voor de nieuweling te tieren.

‘Weer een volksvijand die denkt dat hij de baas is. Een handdoekje? Een zeepje? Wat rozenwater misschien? Nummer?’

Roman zag uit zijn ooghoek het speeksel rondvliegen. De jongen deed een poging om naar het op zijn jasje gestikte plaatje te kijken. De Chef deelde een oorvijg uit. Daarvoor moest hij op zijn tenen gaan staan. Het jongmens was minstens een halve meter langer. Zoals bijna iedereen ver boven De Chef uittorende, ondanks het feit dat hij laarzen aanhad met een verdacht dikke zool en zijn dienstpet, nog groter dan die van een generaal van de bezetter, bijna op zijn kruin zat. Gevuld met papier waarschijnlijk.

‘Kranten, wat heb je eraan?’ hoorde Roman hem in het voorbijgaan een keer zeggen.

‘Ze houden je warm in de winter. Onder een trui op de motor,’ had Roman zonder erbij na te denken geantwoord, als was de verzuchting voor hem bedoeld.

De Chef had niet gereageerd. Zelfs niet met zijn knuppel. Hij liep in gedachten verder door het complex.

Het jongmens staarde verdwaasd voor zich uit. Roman zag zijn spieren opbollen onder het gestreepte jasje. In de buitenwereld

ging De Chef waarschijnlijk na één klap van die knaap gestrekt. Wat was de achtergrond van die dwerg? Had men hem meermaals geweigerd bij de militie?

‘2880, gemakkelijk te onthouden. Tweemaal de buurman,’ spuugde De Chef het jongmens in het gezicht. Hij richtte zich naar Roman en zei: ‘Gefeliciteerd, je hebt er een hulpje bij. Ingerukt.’

Kennelijk was in het jaar dat Roman nu in het complex verbleef het aantal staatsvijanden verdubbeld. Een bewaker begeleidde het transport van Roman en de nieuweling. In looppas ging het de trap af en een gang door. Bij een wand met rode tegels, een mozaïek met een hamer, een sikkkel en ronkende teksten, versnelde hun begeleider zijn pas. Aan de ‘bevrijding door de broeders uit het oosten,’ hetgeen met de voorstelling werd gememoreerd, hoefde ook hij niet te worden herinnerd. Als die ‘bevriende’ staten niet te hulp waren geschoten, had Roman nooit het plan opgevat. Dan zat hij rond deze tijd te schrijven in zijn werkkamer op het landgoed of discussieerde hij met nieuwsgierige studenten in de collegezaal.

‘Nog steeds extra keukendienst?’ vroeg de bewaker.

‘Hier beneden stook ik het vuur op,’ zei Roman. ‘En boven mag ik er dan jullie prut op zetten.’

‘Dat moet wel een straf zijn met dat rantsoen van jullie.’

De bewaker pakte zijn sleutelbos en deed de deur van het stookhok open. Een ijzige windvlaag sloeg hen in het gezicht. Er zat geen glas in de bovenramen van de stookkelder.

‘Ik hoop dat je dat oude ding aan de praat krijgt,’ zei de wacht. ‘Om vier uur kom ik jullie weer halen. De nieuwe moet van De Chef de kolen scheppen.’ Hij ging naar buiten en deed de deur op slot.

‘Misschien hebt u zich er al bij neergelegd, maar ik moet hier zo snel mogelijk weg.’ De jongen wees op de bovenlichten. ‘Geen draadglas en die staven ruk ik zo los. Ze zien er roestig uit.’

Roman trok zijn muts verder over zijn oren, als wilde hij niet horen wat de jongen allemaal uitkraamde. Natuurlijk had hij ook vaak gedacht aan uitbreken, maar kijk waar zijn eerste plan hem had gebracht.

‘Pak eerst maar even de schep,’ zei Roman kalm. ‘Die ramen komen uit op de binnenplaats. Dat brengt je geen stap verder.’

‘En vanaf hier een tunnel graven?’

Waar naartoe? Buiten de muren was ook iedereen een slaaf van het socialisme. Roman wist niet precies waar ze zaten. Hij was geblinddoekt naar het complex gebracht. Vanaf zijn datsja, die inmiddels wel in beslag zou zijn genomen of vernietigd, was het minstens twintig kilometer graven naar de vrijheid. In een rechte lijn welteverstaan. Dat wist hij zo langzamerhand wel. Hoeveel nachten was die bewuste dag niet door zijn hoofd gegaan. Was hij maar eerst met zijn wandelstok de kronkelweg afgelopen.

Roman wrikte de deur van de ketel open. Zijn vrees werd bewaarheid. Geen sprankje vuur.

‘En als we de boel in de fik steken?’ probeerde de jongen opnieuw. Er ontsnapte rook uit zijn mond. Alsof hij zelf in brand stond. Het moest zeker een graad of twintig vriezen.

Roman zweeg en wees naar de kolenschop en de berg antraciet in de hoek.

‘Vooral niets in je broekzak stoppen.’ Roman zou ervoor worden gestraft. De jongen was een ongeleid projectiel. Iemand die ze niet zo gemakkelijk zouden breken. De weerbarstigheid van de jeugd. Roman zou hem leren om zich te schikken. Om te buigen, al was het voor de schijn. De intense kou sloop Romans lichaam binnen. Hij merkte het niet, want binnen in zijn borstkas gloeide het even. Een waakvlam. Hij had een nieuwe leerling.

Terwijl de jonge spierbundel de kolen in de ketel gooide, naar het leek elke schep met meer venijn, probeerde Roman het vuur aan te krijgen. Vooral op de maandag kon het wel twee uur duren voordat de vonk oversloeg. In het weekend waren er geen knuppels in het complex. Die zaten allemaal in hun datsja, De Chef misschien wel in die van Roman. Er werd niet verwarmd en gekookt. Daarom gebruikte Roman kruisjes voor de zaterdag en zondag. Twee lange etmalen alleen maar ijsberen en wachten op de koude koolsoep en het gitzwarte brood. Liever ging hij boenen in de keuken – af en toe vond je nog een vergeten korst of een restje kool – desnoods wilde hij stenen heen en weer sjouwen op de binnenplaats.

Roman gebruikte in nafta gedrenkte splinters.

‘Worden die geteld?’ vroeg de jongen.

‘Na afloop krijgen we visite.’

Roman hoefde zich al een week niet meer uit te kleden aan het einde van de stookdienst. Een halfuur winst. Hij wilde dat niet laten verpesten door roekeloze plannen van zijn pupil.

Roman werd om een uur of vier naar de keuken gebracht, kreeg een schort en begon met het schillen van de aardappelen voor de maaltijd van de knuppelaars. Minstens veertig kilo grote knollen. Soms al uitgelopen. Eerst schillen en dan ontpitten. Roman genoot van de plons van de gejaste piepers in de teil met water. Omdat hij zo snel en gelijkmatig werkte, mocht hij soms ook de fijne aardappelen voor de leiding schillen. Daar mochten al helemaal geen ogen meer in achterblijven. Bij de maaltijden bespraken de partijleden gewichtige partijzaken. Daar konden ze geen pottenkijkers bij gebruiken.

Roman slaagde er met de tiende splinter in om de vorst te verdrijven.

‘Schuif de kolen nu maar verder,’ zei hij tegen 2880. ‘Beetje bij beetje.’

Het krachtmens had binnen de kortste keren de ketel gevuld. Nu was het een kwestie van temperen. Daar was Roman een meester in. Af en toe wat oprakelen. Na een kwartier kon de muts af en het eerste jasje uit. Het duurde nog zeker een paar uur voordat de oude ketel de warmte door het hele complex had gepompt. Op de dinsdag mocht Roman altijd als een van de eersten onder de douche. Op de vrijdag waren ze zijn stookverdiensten allemaal al weer vergeten. Dan was hij weer een middenmoter.

‘Weet je iets van de elementen?’ vroeg Roman. De jongen trok zich op aan de tralies en keek uit het kelderraam. Een binnenvlaats. De bovenkant van de muren was niet te zien.

‘Er is veel sneeuw gevallen. Een ijsskoude wind.’

Uit het oosten. Roman dacht aan de datsja, de schuur en de tractor.

Kameraad staalwerker

Het is allemaal begonnen met de schilfer metaal die een hele tijd op het dressoir had gelegen. In de schaal met ingedroogd fruit, het werkboekje van het vorig jaar en de hazelnoten die Roman gewoontegetrouw in het najaar bij de struiken in het park raapt. Jagen en verzamelen. De laatste tijd was het meer schrapen. Hoe het plaatje bij hem thuis terecht is gekomen weet hij niet meer. Het kan zijn dat het in zijn werkschoen is blijven steken. Misschien heeft iemand het kort voor de controlepoort in zijn zak laten glijden. Op een avond keek hij in het werkboekje. Hij haalde enige troost uit het regelmatige handschrift dat hij voorheen had. Roman pakte een paar noten uit de schaal en drukte de schil met zijn duim op het tafelblad stuk. Een voordeel van zijn werk. Zijn kantoorspieren waren aangesterkt en er zat flink wat eelt op zijn handen. Alleen de speklaag op zijn buik was gebleven. Terwijl hij de kruimels opat en een slok van zijn bier nam viel zijn oog op het stuk metaal. Hij pakte het op, hield het tussen duim en wijsvinger en draaide het een aantal malen bedachtzaam rond. Naar zijn idee besloegen toen van opwinding zijn brillenglazen.

De morgen nadat de splinter Roman op een idee had gebracht was hij veel eerder dan anders opgestaan. Die dag zou hij een eerste test gaan doen. Hij schoot direct zijn overall aan en zag zelfs af van zijn ochtendbier. Van de opwinding kreeg hij de snee brood met reuzel nauwelijks weg. Met de korst tussen zijn tanden en één arm in de mouw van zijn jas rende hij met drie treden tegelijk de trap van het appartementencomplex af. Daarbij botste hij op zijn onderbuurman.

‘Waar gaat dat zo snel naartoe?’

De man was nog gedeeltelijk gekleed in zijn uniform. Zijn bretels hingen tegen de zijkant van zijn dienstbroek. Het jasje had hij al uitgedaan. Zijn hemd vertoonde grote zweetplekken.

‘Naar fabriek nummer vijf,’ zei Roman. ‘Daar waar ik op mijn

plaats ben.’ Volgens de kameraden, dacht hij erachteraan.

De buurman kneep zijn ogen dicht en keek tussen zijn wimpers door Roman onderzoekend aan. Normaal had doctor ingenieur Novela zich uiterst ongemakkelijk gevoeld, maar doordat kamerad buurman een van zijn politielazaren al uit had, zijn andere voet in een pantoffel van zijn vrouw stak en hij duidelijk al iets met veel procenten had genuttigd, maakte de man eerder een ontwapenende indruk. Roman waakte ervoor om het te laten merken. De lange lat bungelde nog aan de koppelriem.

‘Nachtdienst gehad? Nog veel obscure elementen in de kraag gevat?’

‘Ach ...’ begon de agent. ‘Ja, wat zal ik zeggen ...’

Half mens, half machine van het systeem, dacht Roman. Toch had hij de geüniformeerden liever dan de stillen. Al droegen die in feite ook een dienstpak. Altijd een kostuum van slechte snit, een regenjas met hoge kraag en een gleufhoed. Met een slappe rand om spiedende ogen achter te verbergen.

‘Waarschijnlijk is dat staatsgeheim,’ zei Roman snel. ‘Wilt u mij excuseren. De plicht roept. Iets wat u ongetwijfeld zult begrijpen.’

‘Begint uw dienst nu al om vier uur in de ochtend?’ zei de buurman. Hij was op de trap gaan zitten en rukte aan zijn laars.

‘Ik heb ingezien dat ik in de fabriek een waardevolle bijdrage kan leveren aan het socialistische arbeidersparadijs,’ zei Roman. ‘Ik maak overuren.’ Misschien overspeelde hij zijn hand. Zoveel enthousiasme voor de communistische heilstaat was natuurlijk overdreven. En verdacht. Maar de agent was moe na zijn nachtdienst en wilde verlost worden van zijn weerbarstige laars. Het was tijd om bij zijn vrouw in het ledikant te stijgen.

‘Bewijst u vandaag de staat een eerste dienst door mij uit dat vervloekte ding te helpen.’

Ondanks het feit dat de buurman niet meer in dienst was, klonk het als een bevel. Roman ging met zijn rug naar hem toe staan, stapte over het uitgestoken been en begon aan de hak van de laars te rukken. Plotseling voelde Roman de andere voet van de buurman op zijn kont. Ook al stak die in een pantoffel, Roman werd ruw met laars en al door de voordeur naar buiten getorpedeerd.

‘Met een trap na van het regime,’ mompelde hij in zichzelf. Hij krabbelde overeind, greep zijn tas van de straatstenen en draaide

zich om. Met een buiging zette hij de laars in de deuropening. Zijn weckfles met ingelegde bospaddenstoelen was kapot. Het rook muf, een beetje schimmelig. Alsof de straat al was teruggevoerd door de omringende bossen. Op zijn vlucht naar buiten had Roman zich vastgegrepen aan een haak die uit de muur stak. Een plakkaat stuc was meegekomen. Er waren mooie tegels zichtbaar geworden. Jugendstil. Die frivoliteit zou wel snel weer worden bedekt. Alles kreeg hier dezelfde grauwe sluier. Goedschiks of kwaadschiks. Roman zette de kraag van zijn werkjas op en dacht aan zijn mantel van fijn Egyptisch linnen. Na de eerste dag in de fabriek was hij bij het kledingmagazijn langsgegaan.

‘Een prachtige stof,’ zei de voormalige kleermaker, nu kameeraad textielverdelers. De man had Roman mee naar achteren genomen. ‘Helaas zie ik geen kans om het te repareren. Dat dessin heb ik al jaren niet meer. Zeker niet in die heldere kleur. Het zou een lapjesdeken worden.’

In de fabriek moest iemand tijdens de pauze de happen uit Romans jas hebben gesneden. Aan het eind van de dag had hij de mantel gewoon aangedaan en was langs het kantoor van de leiding naar huis gelopen. Een clownspak paste wel bij de situatie. Eén grote schertsvertoning. Hopelijk naaide ergens een handvaardige vrouw van de lappen een mooi huisjasje.

‘Ik zal het in een hoed in de kelder hangen,’ zei de textielverdelers. ‘In afwachting van betere tijden.’ Hij overhandigde Roman een grijze werkmansjas en een extra overall, antracietkleurig.

Roman wreef zich over zijn stuitje. Hij was net als de beroemde baron door de lucht gevlogen. Niet op een kanonskogel, maar op een politieaars. Hij haalde zijn bril van zijn hoofd en wreef de twee pijnlijke moeten op de brug van zijn neus. Het montuur was zwaar. Hij had er ter hoogte van de neus een paar pleisters opgedaan. Het had de val niet kunnen breken. In het linkerglas zat een barst. In de vorm van een vijfhoek. Zodra de voorman bij de lopende band weer snerende opmerkingen zou maken, kon Roman hem mooi even op zijn kapotte bril wijzen. De socialistische ster.

‘Zou de weledelzeargeleerde heer doctor ingenieur Roman Novela het tempo iets op kunnen voeren,’ hoorde hij de lomperik al brullen. Titels waren in het land altijd al onderdeel van de naam geweest. Daar kon ook de nieuwe regering niets aan veran-

deren. Wat had die voorman in de eerste maanden veel commentaar gehad op de lasnaden van Roman! Toen daar uiteindelijk niets meer op aan te merken viel, ze waren ondertussen zo strak als een breinaald, werden zijn schroefgaten onder de loep genomen. Maar dat ging volledig mechanisch. En op machines kon je geen kritiek hebben. De voorman verloor de interesse. Roman was zelf een robot geworden. Er was een nieuw kapitalistisch zwijn gekomen waarop de voorman zich stortte: de gewezen directeur van de schoenenfabriek. De man was zo stom geweest om handgemaakte schoenen en een dure kamgaren jas aan te doen. Waarschijnlijk omdat de overall te klein was voor zijn corpulente verschijning. De knopen stonden op springen.

Roman sprong op het balkon van de tram. Niemand keek op of om. Een goed teken. Hij ging op in de massa. Dat maakte zijn voornemen een stuk eenvoudiger. Hij telde twaalf mannen, allen in dezelfde duffels en met een ransel met hun middagbrood. Er-teenover, als gescheiden in een kerk, zaten rond de twintig vrouwen. Ze droegen allemaal een hoofddoek. Hun jurken en jassen waren vrijwel kleurloos. Roman kende ze wel van gezicht. Ze werkten twee hallen verderop, bij de assemblage van munitie. De voorman zou zeggen: 'Ze zien eruit alsof al hun kruit al is verschoten.' Een meisje dat in een fleurig bloesje naar het werk kwam werd direct door de groep terechtgewezen. Roman ging naast een andere metaalwerker zitten. Vroeger was hij de begenadigde wiskundige weleens op de Wetenschappelijke Club tegengekomen. Steevast geanimeerde gesprekken. Nu zeiden ze zelfs geen goedendag tegen elkaar. Ze waren wijzer geworden.

Romans gedachten dwaalden af naar de eerste week dat hij werkte in de walsenrij voor pantserplaten en de naastgelegen gietrij voor kanonnen. Hij had zich op een maandagmorgen om zes uur moeten melden bij de bedrijfsleiding. Niet dat hij een minuut later had kunnen komen. De geheim agenten hadden hem in de stoel voor het bureau van kameraad directeur gepland. Ze waren daarna ook nog meegegaan naar zijn nieuwe werkplek. Er was geen ontkomen aan. Bij de poort naar hal nummer vijf stond een grote metaaldetector. Zodra ze er gedrieën doorheen liepen begon een sirene te loeien en gingen lampen aan en uit, communistisch rood natuurlijk. Roman en zijn begeleiders werden omsin-

geld door militairen, het machinegeweer in de aanslag. Een plastic tochtdeur ging open. Dat was de eerste keer dat Roman de voorman zag. Een blonde reus, die model leek gestaan te hebben voor alle arbeiders op de propagandaposters van de grote broer uit het oosten. Als kabelharde staalarbeider, wat hij natuurlijk een tijd geweest was, als sterke zoon van een kolchoz of als roemruchte strijder van het Rode Leger. Die dag ontkwam Roman aan de uitgebreide controle, omdat zelfs de voorman terugschrok van de legitimatie van de geheim agent. Die omissie maakte de partijreus de tweede werkdag meer dan goed.

De wachttijd voor de metaaldetector en de poort naar buiten werd niet uitbetaald als overwerk. De voorman had de prikklok verplaatst. Het bord met de kaarten van de werknemers stond nu vóór de plastic tochtdeur. Voordat je in de rij mocht gaan staan moest je eerst afstempelen. Het duurde soms wel een uur eer je aan de beurt was om gecontroleerd te worden. Tot zijn teleurstelling had de voorman geen extra loon uit zijn idee kunnen slepen. Zelfs geen kleine bonus. De partijleden wreven zich in de handen. Een aanzienlijke besparing. Een mooie kans ook om de arbeiders na hun dienst nog stichtelijk te onderwijzen. Er werden grote luidsprekers opgehangen in de controleruimte. Niemand die erop lette. Toch kon ook Roman na verloop van tijd de leuzen zo opdreunen. De kracht van het onderbewustzijn.

De directeur van de wapenfabriek liet de naam van de voorman vallen bij de districtsvoorzitter van de partij. De blonde reus werd uitgeroepen tot arbeider van de maand. Aan de wand prijkte zijn portret. In de eregalerij. Onwennig, een beetje loens ook, keek de man in de camera. Op zijn borst een medaille. Een lint met een rode ster eraan, fors maar overduidelijk van goedkoop materiaal.

‘Nu hoort hij ook bij de conserven,’ fluisterde de buurman uit de bus in het oor van Roman.

‘Om die foto’s zou zo een rouwrand kunnen,’ lispelde Roman. Naast de drankkop van de zoveelste arbeiderspresident hingen nog elf ingeblikte geluksvogels. Allemaal stuurse koppen. Tot de strop veroordeelden vlak voor het schavot. Op enkele afdrukken zag je nog de handen die het achtergronddoek vasthielden. Alle rottigheid toegedekt met de mantel der broederliefde: de vlag van de socialistische republiek.

‘De eerste wordt binnenkort weer vervangen,’ zei de wiskundige. ‘Ik denk dat jij daar komt te hangen.’

‘Als succesnummer zeker.’

‘Je doet anders je bijnaam eer aan.’

Ze zwegen. Er kwam een opzichter langs, gevolgd door een militair met het machinegeweer in de aanslag. Een tiener nog, de vinger op de trekker. Je moest er toch niet aan denken wat zo'n knul kon aanrichten als hij ergens van schrok.

Zelfs de voorman had Roman al een keer aangesproken met ‘Doctor Robot’. Ze moesten eens weten waarom hij zo goed zijn best had gedaan om te leren lassen. Hij was ook een meester met de klinkhamer geworden.

Op de tweede dag van zijn fabrieksleven stond Roman als eerste voor de poort. Niet omdat hij zo graag wilde beginnen, maar eenvoudig omdat hij gewend was om in de kleine uren aan zijn bureau te gaan zitten om te werken. Nu al zijn boeken, schriften en aantekeningen waren meegenomen, had hij thuis niets meer te doen. Natuurlijk zou hij een wetenschappelijk stuk kunnen schrijven, maar er was geen papier en hij had juist voldoende inkt om het verplichte werkboekje in te vullen. Bovendien werd zijn flat met grote regelmaat doorzocht. De eerste paar keer had hij het alleen aangevoeld. Misschien ook wel geroken. Het moest gezegd, ze gingen heel voorzichtig te werk. Niet zoals bij hun eerdere bezoeken toen Roman nog op het landgoed woonde. Daar hadden de stillen, proletariërs aller landen verenigt u, alles uit de kasten getrokken en laden op de marmeren vloer omgekeerd.

De voorman reageerde verbaasd toen hij het hek opendeed. Een tel later trok hij zijn gezicht weer in de plooi. Die zelfingenomen ingenieur moest niet denken dat hij zich kon opdringen. Als je niet oplette namen dat soort vetgemeste types zo weer de leiding in handen, net nu ze een arbeidersparadijs hadden geschapen. De voorman ontsloot de poort van de assemblagehal. In de ochtend was de controle niet zo streng. De arbeiders moesten snel aan het werk worden gezet en het ging er uiteindelijk niet om dat er iets naar binnen werd gesmokkeld. Het was 's morgens stervenskoud, ook al werkte er een kleine ploeg een gedeelte van de nacht door in de hal. Alles draaide op een laag pitje. Uit de

meeste van de bovenraampjes staken alleen nog een paar glascerven. De stokers konden zonder veel omhaal naar binnen. Mensen als Roman werden grondig onderzocht. Net als voor hem de wiskundige en na hem de ex-directeur van de schoenenfabriek. Ook op de tweede werkdag gingen alle alarmbellen af toen Roman door de detectiepoort liep.

‘Hier komen. Zakken leegmaken en nog een keer proberen,’ zei de voorman.

Roman stapte nogmaals door de poort. Opnieuw flitsten de lampen aan en uit en snerpte de sirene met nog meer verontwaardiging dan de eerste keer.

De voorman sjarde aan de broek van Roman. ‘Riem uit, bretels af en schoenen uit.’

Bij een derde poging stond Roman in zijn ondergoed. Hij had verder alleen zijn bril op.

‘Brillenjood!’ schreeuwde de voorman. ‘Af dat ding!’

Jouw gok mag er anders ook zijn, dacht Roman.

‘Maar het is een hoornen montuur,’ zei hij. ‘Zonder zie ik geen barst.’ Stom natuurlijk. Nooit argumenteren met mensen die woorden tekortkomen. Kortsluitingsgevaar.

Het leverde Roman een pittige stoot op in zijn rechternier. De voorman had een hoofdgebraar gemaakt naar een van de jonge militairen. De deur van het kantoor ging open. Het alarm op de metaaldetector klonk hoogstens één of twee keer per dag. Meestal een shagdoos of wat losgeld in de zak van een overall. In de middag paste men wel beter op. Diefstal van de staat werd streng bestraft. Door een vergeten muntje kon je helemaal uit de kleren. Als ze zin hadden werd je ook nog een paar uur ondervraagd. Gebeurde het meer dan één keer per maand dan kreeg je een geldboete of een celstraf.

De directeur kwam de trap aflopen. Kon je hier dan nooit rustig aan je planeconomie werken? Hij was net bezig met het dicteren van een belangrijk stuk aan zijn secretaresse. Ze had zeegroene ogen en rood haar. En ook de rest van de zeven schoonheden, misschien zelfs wel meer.

Roman stond inmiddels in zijn blote kont. Hij was al vier keer heen en weer gelopen door de poort. De voorman keek vertwijfeld naar de directeur. Wat moest hij met dit geval? De militairen stonden nog steeds met hun wapens in de aanslag.

‘Naam?’ bitste de directeur. ‘Voluit graag.’

‘Doctor ingenieur Roman Novela.’

‘Gebruikt u soms metaalwas in uw haar?’ De ogen van de directeur glommen. Hij was onder de indruk. Roman had zijn naam zonder een zweem van arrogantie genoemd. En dan had hij de belangrijkste titel nog verzwegen, die van zijn oeroude familie. Zelf had de directeur het niet verder gebracht dan de lagere technische school. De eerste helft. Ondanks zijn pak voelde hij zich naakter dan Roman. Het zat slecht. Toch viel hij niet uit zijn rol. Zijn autoriteit ontleende hij aan zijn wilde snor, model overheerser uit het oosten. Hij richtte zich tot de voorman en vroeg: ‘Kleren doorzocht?’

Roman wilde het niet op de spits drijven. Bovendien kreeg hij het koud. ‘Misschien weet ik de oorzaak.’ Hij wees op zijn voorhoofd.

De voorman testte zijn knuppel in zijn handpalm en deed een stap naar voren. De directeur hield de voorman tegen. Wat bedoelde Novela? Refereerde hij aan zijn ijzeren wil? Je moest immers wel een doorzetter zijn als je de hoogste graad op de universiteit had gehaald.

‘Ik heb een metalen plaatje in mijn hoofd. En trouwens ook een schroef in mijn enkel. En er zwerft ook nog ergens een kogel rond.’

De directeur trok een aantal maal aan zijn snor. Alle kameraden zijn gelijk. Geen uitzonderingsposities. Hoe moest hij dit nu weer oplossen?

‘Doctor ingenieur Novela, u kunt zich weer aankleden,’ zei de directeur, en tegen de voorman: ‘Kameraad 1440 krijgt een ont-heffing.’ Het liefst had hij het verhaal willen horen over de metalen plaat en de schroef. En zeker dat van de dolende kogel. ‘Gaat u naar uw werkplek. En dat geldt ook voor u, kameraad voorman. We hebben genoeg kostbare tijd van Vadertje Staat verspild.’ Bovendien moest hij dicteren, heel veel dicteren.

De directeur was na het voorval met Roman teruggegaan naar zijn kantoor, de planeconomie en de roodharige secretaresse. Hij liet haar, gezeten op de punt van zijn staatsbureau, de gedicteerde zinnen voorlezen. ‘Langzaam, denkt u aan mijn zwak gehoor.’ Zonder zijn blik van haar blouse af te wenden, pakte hij een paar

bankbiljetten uit de kas. Niet, zoals gewoonlijk, om bij zijn lievelingsrestaurant het middagmaal te kunnen begieten, maar omdat hij 'een onverwacht inzicht had gekregen.' Hij zou langsgaan bij de kameraad directeur van de vleeshouwerij.

Een week eerder had de slager tijdens het eten geklaagd over de tekorten. Merg en been. 'Kameraad wil niet weten wat ik soms op mijn hakblok krijg.'

Sinds de machtsovername was de prijs van rundvlees schrikbarend gestegen. De directeur van de wapenfabriek drukte zo af en toe wat doosjes kleinkaliber achterover. Daarmee ging hij naar een oude schoolvriend met een eigen varkenskot. Binnenkort zou hij met grover geschut moeten aankomen. Zijn vriend nam geen genoegen meer met de kleine kogels. Hij was een echte kameraad geworden: districtsvoorzitter van de partij. Daar leerde men als vanzelf zakkenvullen.

De directeur van de wapenfabriek tikte op het raampje van het kantoor van de slager.

'Kom binnen, kameraad.' De slager deed het servet af die hij in zijn boord had gestoken. 'Bezuinigingen, mijn beste. Ik eet nu noodgedwongen op kantoor.' De man nam nog snel een slok van zijn bier en stond op. 'Straks slachten ze alleen nog voor mij en mijn gezin.' Hij stak zijn hand uit en knipoogde. 'En natuurlijk voor een paar goede kameraden. Neem plaats. Waarmee kan ik mijn wapenbroeder dienen?' Hij wees naar zijn bord. 'Het is niet veel meer dan merg en been.'

De directeur van de wapenfabriek ging zitten, boog zich naar voren en greep het rolletje met kronen uit zijn vestzak. Als er één bedrijfstak was waar zeker niet bezuinigd werd dan was het wel die van hem. Hij schraapte zijn keel en zei: 'Kameraden zoals u hebben de arbeidersrepubliek tot een succes gemaakt.' De slager, toch al niet een van de kleinsten, zwol op van trots. 'Mannen van het eerste uur. De pijlers van het socialisme.' De directeur van de wapenfabriek hield nu echt zijn mond, bang dat de vetzak zou exploderen. Hij tilde het bord van de slager op en legde er het rolletje met honderdjes onder. Ze wisten allebei dat partijleden zoals zij medeverantwoordelijk waren voor de puinhopen in het land. Maar iedereen bouwde de leiding na. De luxe van een eigen mening kende men al jaren niet meer. Althans niet in het openbaar. Daar golden de ronkende leuzen op de borden langs de kant van de weg.

‘Geeft u een feest, beste kameraad? Een trouwerij, een jubileum? Het is toch geen wake? Hoe is het met uw oude moeder? Had die kanonnengieter daar al dat geld vandaan?’

‘Nee, geen feest, het is voor de goede zaak. Ik hoopte dat de vleeshouwerij de wapenfabriek wilde helpen. We leiden, beste kameraad, immers allebei een staatsbedrijf.’

De slager begreep er niets van. Hoe kon hij nu bijdragen aan de verdediging van het land? Wilden ze de kapitalisten met beenderen en slachtafval bestoken? Het geld was genoeg voor een week eersteklas vlees voor alle staalarbeiders in complex vijf. Zoveel aanvoer was er alleen niet.

‘Ik zou graag, alles nogmaals in het licht van de verdediging van onze natie, een van uw weegschalen willen gebruiken bij de fabriek. Zonder ... daartoe allerlei ministeries te moeten inschakelen.’

Had de man daarvoor zoveel geld gebracht? Voor een paar weegschaaltjes?

‘Ik bedoel wel een van die grote bij de ingang. Die waarop u de beesten weegt. Maar als u liever ... het ministerie van Oorlog ...’

‘Neen, kameraad, alles voor de glorieuze natie.’

‘Mooi, ik zend een vrachtwagen en wat arbeiders om het gevaarte op te halen.’

Wat de slager betreft kon de man voor dat geld alle apparatuur meenemen. De machines waren degelijk, maar wel verouderd. Zo nodig zou hij er zelfs zijn messen bij leveren. Hij had geen idee hoe een weegschaal, hoe groot ook, kon meehelpen met de verdediging van het land, maar het kon hem niet veel schelen. Hij zat al tijden te azen op een order van het oorlogsministerie. Dit was een eerste stap. Zodra de kameraad directeur weg was, zou hij naar zijn lievelingsrestaurant gaan en een flinke maaltijd bestellen. En een fles van de beste Moravische wijn.

‘Ik neem aan dat daarmee het papierwerk is geregeld?’ De directeur van de wapenfabriek wees op het rolletje dat onder het bord van de slager uitstak.

Aan het einde van de werkdag pikte de voorman Roman, de wiskundige en nog twee staalarbeiders met een academische titel uit de rij bij de prikklok. Ze waren net achteraan gesloten. Wat was de blonde reus nu weer van plan? Moest Roman zich weer hele-

maal uitkleden? Hij had toch verteld over de plaat in zijn hoofd en de schroef in zijn enkel? En de kogel ergens in zijn lijf? De directeur had erbij gestaan.

‘Volg mij,’ zei de voorman. Hij liep naar de voorkant van de rij, duwde een stoker opzij – een waagstuk, de stokers waren oersterk en stonden in aanzien, niet zelden waren het partijleden – en liet de academici voorgaan naar de metaaldetector.

‘Wat krijgen we nu?’ zei de stoker terwijl hij zijn klauw samenbalde.

‘Extra handwerk voor de denkers,’ zei de voorman.

De stoker ontspande zijn mokervuist.

‘Jij niet,’ zei de voorman tegen Roman. ‘We gaan die machine niet overbelasten en voor een grondig onderzoek hebben we geen tijd.’ Mensen mocht je kennelijk wel tot het uiterste inzetten.

Ze liepen rond de fabriekshal. Achter een vervallen loods stond een laadbak. Geen gewone vrachtwagen. Daarvoor waren de achterwielen te groot. Pas toen ze er dichtbij waren, zag Roman dat het een oud rupsvoertuig was. Afgedankt door het leger en bij de wapenfabriek kennelijk als transportmiddel in gebruik. De bepantsering was van de achterkant gesloopt. Roman dacht aan het buitenhuisje dat hij had geërfd. In de schuur had hij een tractor aangetroffen. Een robuuste, van westerse makelij. Pas na een paar bezoeken aan het dorp had hij de tractor een keer durven starten. Ermee rondrijden zou te veel opzien baren. Als toen bekend was geworden dat hij een datsja had, was die meteen door de machthebbers in beslag genomen. Privébezit was niet gewenst in een arbeidersparadijs. Behalve natuurlijk als het eigendom van partijleden betrof.

‘Op de laadbak,’ beval de voorman. Zelf klom hij in de cabine, die ongetwijfeld verwarmd was, of anders toch zeker meer beschutting bood. Er slofte een man in een lange legerjas uit de oude loods. Zelfs op de laadbak was de lucht van goedkope wijn te ruiken. De man hees zich in de bestuurdersstoel. Na een paar pogingen sloeg de motor aan. Die had er duidelijk ook geen zin in. Waar gingen ze naartoe? Wel vaker in de geschiedenis werden mensen afgevoerd onder het mom van tewerkstelling elders.

De weg was breed en er zaten bijna geen kuilen in. Kennelijk bleven ze dus op het industrieterrein. Ook al zaten er geen bochten in, de chauffeur slaagde er toch in om zo nu en dan een stuk

van de berm mee te pikken. Roman was goed in het schatten van afstanden. Toen de vrachtwagen stopte, hadden ze niet meer dan drie kilometer afgelegd. Ze waren minstens een halfuur onderweg geweest.

Een abattoir van de staat. Zouden ze als vee worden afgeslacht? Was de beestachtige behandeling niet genoeg?

‘Meekomen,’ zei de voorman.

In de deuropening stond een slager. Zijn schort was roestbruin doordrenkt. Hij rookte een sigaret. Zouden ze van hem straks een laatste haal krijgen?

‘De weegschaal?’ vroeg de slager.

‘Jawel,’ zei de voorman.

Werden ze voor de fatale klap nog even gewogen?

Ze liepen de hal in. De kadaverlucht sloeg hen in het gezicht. De voorman en de slager hielden stil bij het begin van iets wat leek op een transportband. Aan het plafond zaten rails. De slager zag Roman kijken.

‘Daar hangen we ze aan op. Aan de andere kant komen ze er schoon aan de haak weer uit. Zo de koelcel in.’

De voorman wees op de weegschaal.

‘Feder aan een kant en in de laadbak tillen.’

Binnen een kwartier was de vrachtwagen met de weegschaal en de academische staalarbeiders terug bij fabriek nummer vijf. Alsof het rupsvoertuig de stal rook en de chauffeur het restje in de mandfles met wijn. Roman wist pas dat hij het er levend had afgebracht toen ze mochten uitstappen bij de poort van de plaatwalserij. Ze hadden net zo goed ergens in een meer gedumpt kunnen worden, vastgebonden aan de zware weegschaal. Zo’n enorm geval had Roman nog nooit gezien. Hij kon er uitgestrekt op liggen. Het contragewicht had een grotere diameter dan de kanonnen die hij in de ochtend op de lopende band voorbij had zien schieten.

‘Afladen dat ding en opstellen naast de metaaldetector,’ zei de voorman.

Het begon Roman te dagen. Boerenslim, die directeur. De weegschaal was niet bedoeld voor het wapentuig. Voor het geschut gold waarschijnlijk toch hoe zwaarder hoe beter. Het was om het kanonenvlees te wegen. Een extra complicatie bij het plan van Roman.

De voorman sprong op de waag. Hij verschoof het grote gewicht totdat de wijzer op de afleesschaal stil bleef staan.

‘Honderdenvier kilo spieren.’ Hij klopte zichzelf op zijn schouder en priemde daarna met zijn wijsvinger in de richting van Roman.

Het lag Roman op de lippen om te zeggen dat een mens voor tachtig procent uit water bestaat. En in het geval van de voorman misschien wel uit meer. Hij had een enorm hoofd. Zou hij als kind veel gepest zijn? Ga jij even een mud aardappelen halen in je petje.

‘Doctor ingenieur Novela, mag ik u uitnodigen?’

Alsof het een invitatie was die Roman had kunnen weigeren. Roman stapte op de weegschaal.

De voorman schoof met het contragewicht. Tot drie keer toe liet hij Roman op- en afstappen. Steeds kwam de naald trillend op dezelfde plaats terecht: ook precies honderdenvier kilo. Voor de zekerheid woog hij daarna ook de andere drie arbeiders. De wiskundige was een tanige man. Niet meer dan zeventig kilo. Dat nu net weer die Novela evenveel moest wegen! De voorman ging zijn hok in en pakte een leeg kasboek, een potje inkt en een kroontjespen.

Hoe graag had Roman dat schrift willen vullen, met een wetenschappelijke verhandeling of desnoods met een verhaal.

De voorman schreef de namen en stamnummers op van de academische staalarbeiders en vulde de datum en hun gewicht in. ‘Doctor ingenieur Novela, honderdendrie kilo.’ Vet, broze botten, kantoorspieren en antisocialistische ideeën, dacht de voorman erachteraan.

Toen Roman met de uitvoering van zijn plan begon, deed hij zijn uiterste best om het schrijfbaantje bij de weegschaal te krijgen. De oude stoker die het een paar dagen deed, was zo goed als blind, zelfs met de sterkste loep zag hij de cijfers niet meer. Na een week had de voorman in de gaten dat de stoker de arbeiders zelf hun gewicht liet opschrijven. Een gemiste kans. Natuurlijk sprak Roman de voorman niet direct aan. Hij gaf de oude stoker een fles drank opdat hij hem zou voordragen.

‘Kom, stokertje,’ had de voorman geantwoord. ‘Je hebt te diep in het glaasje gekeken.’

De wiskundige, die op een of andere manier steeds beter met

de voorman overweg kon, had Roman genoemd als een van de beste kandidaten. 'Zijn bijnaam is niet voor niets Doctor Robot.' Tegelijkertijd stelde hij, uiterst nederig, zichzelf als mogelijke schrijver voor. 'Mag ik mijn handschrift voor mij laten spreken? Het is duidelijk en zeer regelmatig.'

De wiskundige was een verstandig man. Daarom sprak hij niet over de formule die naar hem vernoemd was. Met een beetje geluk vergat de voorman na een tijd de achtergrond van zijn werkers. Uiterlijk verschilden de academici in niets van de andere stokers, gieters en walsers. Hun handpalmen waren net zo eeltig. Ze hadden ook zwarte nagels en droegen dezelfde oude overalls. Eens in het jaar werd een nieuwe verstrekt. Al na een week bleef het kledingstuk rechtovereind staan als je eruit stapte.

Achteraf gezien was het niet ongunstig voor Romans plan dat de kantoorjongen met de handicap het baantje toegewezen kreeg. Weliswaar had zijn vader een hoge functie bij de partij en was het socialistische gedachtegoed al van jongs af aan bij hem naar binnen gelepeld, maar de knaap was leergierig. Roman onderwees hem over het periodiek systeem. Eerst was hij op de vlakte gebleven. Je wist immers nooit of iemand 'aan je gekoppeld was'. Zelfs kinderen werden als spion ingezet. Na verloop van tijd kon de jongen over de meeste scheikundige elementen wel iets vertellen.

Een aantal gevaarlijke stoffen behandelde Roman niet. Over uranium moest je hier liever niet praten. Vlakbij bevonden zich mijnen waar uraniumerts werd gewonnen. Het was een streng bewaakt project, met de grootste geheimzinnigheid omgeven. Toch wist iedereen er wel iets over te vertellen. Maar alleen binnenskamers.

De knaap werkte eerder als hulpje bij de administratie. Maar de boekhouder vroeg na een tijdje om overplaatsing. In de rugen van de ordners zaten allemaal gaten. De jongen had de gewoonte om ze met zijn haak uit de kast te trekken. Ook in het kasboek van de weegschaal was na verloop van tijd een gat ontstaan, daar waar de knaap het vasthield als hij schreef. Aan zijn overgebleven hand miste hij de ringvinger en de pink. Over hoe dat gekomen was, wilde hij niets kwijt.